

La gran obra de Bertrana

Us oferim la introducció que ha escrit Xavier Pla per comentar la nova edició que Edicions de la Ela Geminada ha fet de la novel·la 'Josafat', de Prudenci Bertrana, l'obra més llegida de l'autor, i que es va publicar per primera vegada en forma de llibre l'any 1906

JOSAFAT
Prudenci
Bertrana

Introducció:
Xavier Pla
Editorial: Edicions
de la Ela Geminada
Girona, 2014

Reportatge

¿Per què una nova edició de *Josafat*? Els efectes del pas del temps, però també de les successives inèrcies editorials, poden comportar que algunes obres literàries es publiquin deturpades, de manera que, a poc a poc, el text editat s'allunyi substancialment de l'original. Són tants els elements (des de l'autor fins a l'editor, passant pel copista, el corrector, el linotipista o fins i tot el censor) i els factors (polítics, culturals, locals, o fins i tot l'oportunitat o la pressa en la publicació) que intervenen en l'edició d'un text que és fins a cert punt comprensible que l'edició perfecta no existeixi. Cada edició és un testimoni, no pas mut, d'una època.

En el cas de les novel·les i narracions de Prudenci Bertrana, val la pena fer notar que les reedicions de les seves obres han anat perpetuant, o fins i tot afegint, evidents errors de lectura, de comprensió i d'interpretació. Alguns dels seus llibres van ser sotmesos, degut al context de cada època, a correccions normatives actualment considerades com a excessives, també a regularitzacions maldestres o discutibles; de vegades, a capricis de corrector que avui no es tolerarien i que, dit sense exageració, poden haver arribat a allunyar-se de la llengua i l'estil genuïns de Bertrana.

Josafat, que és indiscutiblement l'obra més llegida de Bertrana, es va publicar per primera vegada en forma de llibre l'any 1906. Un impressor de la Bisbal d'Empordà, Pere Ribas, s'havia traslladat a Palafrugell l'any 1898. La seva impremta va dur el nom de Successors de Pujol fins que, l'any 1905, la raó social va esdevenir Juanola i Ribas: Pere Ribas era l'impressor i Paulí Juanola exercia de viatjant i representant. Aquests impressors establerts a Palafrugell van publicar una de les obres més importants de la literatura catalana: *Josafat* (1906). De la mateixa impremta, va sortir també la revista *Emporium*, publicació literària quinzenal dirigida per Joan de Linares on van començar a escriure alguns noms del modernisme gironí com Carles Rahola, Miquel de Palol i Prudenci Bertrana. *Josafat*, com és sabut, va ser presentada al premi de novel·la de la Festa de la Bellesa de Palafrugell

l'estiu de l'any 1905, sense obtenir-lo. Però entre la no concessió del premi palafrugellenc i la publicació del llibre, Bertrana va tenir temps de fer una lectura mig privada mig pública del manuscrit. Sortosament, tenim de Romà Jori un testimoni únic d'aquella lectura: "*Reunímonos en amigable consorcio varios compañeros para escuchar la lectura de unas cuartillas emborronadas con mano de artista de Prudencio Bertrana. Tomamos asiento alrededor de una mesa peripuesta para el ágape. Antes de dar buena cuenta del consumo, comienza la lectura de la obra. Su epígrafe nos indica algo aterrador, siniestro: 'Josafat'.*" I encara una segona dada: abans de la publicació del llibre, Bertrana va fer publicar un extracte a la mateixa revista *Emporium*. El fragment, que

No es conserva l'original manuscrit de la novel·la 'Josafat'

és presentat com a extret "d'un llibre ben a prop de publicar-se", té un notable interès lingüístic ja que ens mostra el text de Bertrana sense haver passat pel sedàs d'una correcció editorial i amb algunes divergències significatives.

L'original manuscrit de *Josafat* que Bertrana devia portar a la impremta palafrugellenc no es conserva. Però, en canvi, tenim testimoni d'aquella lectura entre amics (què no donaríem per llegir aquelles "*cuartillas emborronadas*"...) i també de dos documents de gran interès que hem descobert molt recentment. D'una banda, al Fons Prudenci i Aurora Bertrana de la Universitat de Girona es conserva una petita llibreta apaïsada amb múltiples anotacions, majoritàriament a llapis, de la mà de Bertrana. Fragments diversos i inacabats, anotacions de mides diverses, notes i recordatoris de la vida personal se suc-

ceeixen enmig de càlculs aritmètics i es barregen amb comptes mensuals corresponents als anys 1905 (octubre-desembre) i 1906 (gener-setembre). Més enllà del seu caràcter miscel·lani de llibreta d'apunts, hi ha una vintena llarga de planes d'una escriptura densa i tensa, amb nombroses correccions, fragments ratllats i diferents moments de redacció. Es tracta d'una primera versió, força rudimentària, desordenada i encara poc elaborada, del llibre *Josafat*. Ni que sigui d'esquiltlentes, és un document que té interès perquè permet als lectors veure de més a prop el procés d'escriptura de la novel·la: els diversos moments de l'elaboració textual, els dubtes de l'autor i el procés de documentació que seguia, alguns esborranys, etcètera. Conté alguns elements que es poden remarcar, com per exemple que Pepona s'anomeni aquí Claret. O que en el manuscrit aparegui una clara referència ideològica que, en el llibre, desapareix absolutament: "En *Josafat* es creia ser objecte de preocupació dels descreguts francmaçons heretges i republicans, paraules que per ell eren irrisòries." Com també desapareix en el llibre una referència al polític Nicolás Salmerón, convertit en la novel·la només en el "quefe" ("capitost" diran les edicions actuals) de l'home irreverent i parla forastera que es nega a treure's la boina al pas del santíssim, al primer capítol.

De tant en tant, apareixen anotacions extratextuals del mateix novel·lista sobre el procés d'escriptura, com per exemple sobre la necessitat de consultar al diccionari enciclopèdic entrades com *sadisme* i *masoquisme*. O una referència a la bibliografia que l'autor devia necessitar consultar per escriure la novel·la, com el llibre de Joaquim Bassegoda sobre la catedral de Girona. O, encara, breus anotacions interessants sobre elements i dades de la realitat que Bertrana devia haver de comprovar, com aquesta informació necessària: "Cal saber quin és l'últim toc de la tarda i a quina hora tanquen l'església", o dades que li faltaven per poder incloure en la narració: "Coses que em manquen. La flauta del déu Pan. Graons del campanar. Veure el rellotge.

Efectes que produeix una commoció cerebral.”

Avui, les reedicions de *Josafat* són ja més de cinquanta. Si bé la recepció del llibre va ser polèmica, el cert és que els lectors van sentir-se fascinats des del primer moment pels amors sacrílegs entre el campaner de Santa Maria i Fineta. Però, de la llista de reedicions, en destaquen sobretot tres que, per la seva divulgació i popularització, han condicionat fins ara l'establiment del text de la reconeguda narració de Bertrana. L'any 1929 la col·lecció *Les Ales Esteses*, dirigida per Avel·lí Artís i Balaguer, va editar novament *Josafat*. Era una publicació de vocació popular, quinzenal, que s'havia proposat acostar als lectors del seu temps les principals obres dels novel·listes i prosistes catalans en edicions actualitzades segons les normes ortogràfiques de Pompeu Fabra. Sembla que era el mateix Artís Balaguer el qui s'encarregava també de la correcció dels originals que publicava. El primer volum publicat, el setembre de 1929, va ser *Marines* de Víctor Català. *Josafat* va aparèixer dos mesos després amb tants canvis que fins i tot l'anònim autor d'una nota publicada en una revista musical va escriure que l'obra s'oferia als lectors “rejuvenida ortogrà-

Retrat de l'escriptor Prudenci Bertrana

(1867-1941) en la joventut, l'any 1892

FOTO D'OSCAR LE NORMAND. AJUNTAMENT DE GIRONA, CRDI

Els lectors van sentir-se fascinats des del primer moment per aquesta obra

ficament; amb el nou vestit llueix encara d'una manera més vistosa les seves infinites bel·leses”. Com a modificacions més significatives, la nova edició substituïa gens innocentment la denominació genèrica de l'obra, “narració”, per la de “novel·la”. Eliminava els articles personals dels personatges protagonistes: “En Josafat i la Fineta” passaven a ser “Josafat i Fineta”. I, en tercer lloc, aplicava a la llengua de Bertrana una implacable modernització ortogràfica que eliminava tant mots i girs genuïns de l'estil de Bertrana com castellanismes i dialectalismes habituals en la llengua del moment d'escriptura. Aquesta va ser l'edició que va agafar com a base l'Editorial Selecta per a l'edició de l'admirable volum d'*Obres Completes* de Bertrana. Mort l'editor Cruzet uns anys abans de la publicació, l'edició va anar a cura de Josep Miracle, el qual va restituir a *Josafat* la categoria de “narració”, però va efectuar una segona correcció aplicant la normativa amb uns criteris que avui considerariem excessius. Només sis anys després, des de la col·lecció *Antologia Catalana*, apareixia l'edició que, fins a dia d'avui, en diverses col·leccions d'Edicions 62, ha servit per popularitzar a escoles i instituts la narració més famosa de Bertrana.

El resultat és que avui el lector té a la seva disposició un text que no és del tot fiable, amb nombroses incorreccions, incoherències i, fins i tot, paraules que no tan sols no existien en l'original de Bertrana sinó que no tenen cap significat. [...] *